

Stephen Hawking i la filosofia

David Jou

Fa molts anys que segueixo, com a traductor, l'obra de divulgació i reflexió de Stephen Hawking. Sento curiositat per com va evolucionant la visió que té dels problemes físics en què ha centrat el seu interès: la relació entre gravitació, física quàntica, cosmologia, inici de l'Univers, etc. Presento aquí algunes reflexions sobre la seva relació, més aviat conflictiva, amb la filosofia. La idea que «la filosofia ha mort» es troba ja en les darreres pàgines del seu primer llibre, *Breu història del temps*, i emergeix, amb to més provocatiu, en la primera pàgina del darrer llibre, *El gran disseny*, però ara sense l'esment explícit a Wittgenstein que feia en el primer.

Hawking sembla considerar que l'única forma de coneixement de l'Univers és la que aporten les observacions i les teories de la cosmologia física, certament apassionants. Però les relacions amb l'Univers no consisteixen a conèixer tan sols les respostes de teories científiques provisionals, sinó també la diversitat de preguntes que es plantegen sobre l'Univers, algunes de les quals no troben resposta en la física, pel seu caràcter molt emocional o molt metafísic, o potser perquè no tenen cap mena de resposta. Però la curiositat per les preguntes portaria a afinar més la presentació de les hipòtesis bàsiques implícites de la cosmologia.

La segona sorpresa respecte de Hawking són les seves afirmacions de ser filosòficament positivista, afirmacions, per cert, absents del darrer llibre. És curiós que sense haver treballat mai en temes empíricament comprovats se senti positivista, teoria filosòfica del coneixement força més propera a la constatació empírica i a la sobrietat imaginativa que no pas l'obra de Hawking. Recordem que l'existència d'objectes celestes densos, com ara els forats negres, comprovada, és una proposta anterior a Hawking, però que els efectes quàntics en l'horitzó d'esdeveniments que donen lloc a la radiació de Hawking, o la presència de la singularitat interior, temes que ha treballat amb gran originalitat i rigor teòric no han estat observats, per ara.

La tercera sorpresa es refereix al contrast entre les precaucions sobre el coneixement de la realitat que fa en els primers capítols i la radicalitat de les afirmacions finals. En *El gran disseny* postula un «realisme dependent del model»: no coneixem pròpiament la realitat, sinó que ens fem models de la realitat, de manera que si dos models de realitat diferents són, tots dos, consistents amb les obser-

vacions, tots dos són admissibles. La idea sembla prudent i plausible —de fet, era la idea que sostenia el cardenal Belarmino quan volia convèncer Galileu que digués que les seves teories eren un model de la realitat, sense arribar a afirmar que la realitat era exactament com Galileu la postulava. En canvi, al final del llibre, les afirmacions suggereixen un coneixement prou profund de la realitat per arribar a excloure Déu. Hauria semblat més prudent mantenir el grau d'escepticisme sobre la realitat de què feia sana ostentació al començament, però, en un moment o altre, imperceptiblement, la prudència és abandonada.

Una quarta qüestió es refereix al refús, a priori, d'imaginar que les equacions puguin venir de Déu, punt de vista que hauria semblat ben normal a Pitàgores, Plató, els escolàstics, Galileu, Newton i molts d'altres. Hawking refusa identificar amb Déu les equacions bàsiques, la racionalitat profunda de l'Univers, i se separa, així, del panteisme spinozià i racionalista d'Einstein, que tan belles pàgines li va fer escriure sobre el misteri del món. Hawking adueix, amb bona part de raó, que identificar les equacions amb Déu no aporta res de nou al problema, tret que atribuïm a Déu algunes qualitats més —cosa fàcil d'imaginar, d'altra banda, si no ens limitem a les equacions. Refusar a priori una de les possibilitats no és la millor manera d'examinar amb profunditat un problema.

Una darrera qüestió és el seu sentit de l'humor, tan colpidor en una persona amb les seves circumstàncies vitals. En els diversos llibres fa gala d'aquest humor, de vegades amb un cert grau de malícia i, altres vegades, de destructivitat. En *El gran disseny*, les ironies sobre el pensament religiós, convenientment simplificat a una caricatura grotesca prou fàcil de ridiculitzar, tenen una presència bastant marcada, juntament amb la barreja indiscriminada de llegendes sobre l'origen de l'Univers, sense discernir entre els diferents graus d'abstracció, elaboració i profunditat de les diverses narracions sobre els orígens.

Al final del llibre subsisteix una pregunta misteriosa: com hem pogut arribar a saber tant sobre l'Univers si no hi havia cap necessitat biològica que fos així. El llibre, construït amb gran elegància conceptual, és molt recomanable com a mostra d'un canvi d'orientació en què els físics entenen com a objectius fonamentals les teories físiques de fons.